

Dones immigrants amb fills a càrrec. Detecció de necessitats en l'àmbit d'acció de les polítiques familiars i de salut

Autors: Sònia Parella (dir.), Kàtia Lurbe, Sarai Samper i Carlota Solé (amb la col·laboració de Raquel Moreno), GEDIME, 2006

Resum executiu elaborat per Sònia Parella i Rubio

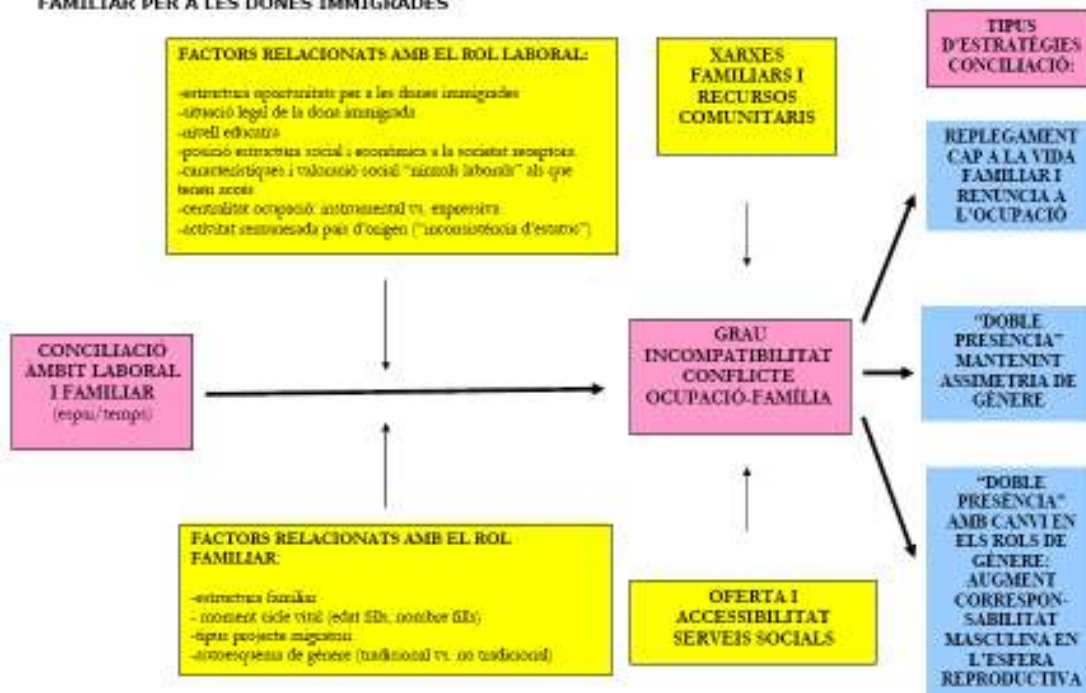
Resum executiu

- Aquesta investigació s'aproxima, des d'una perspectiva de gènere, a la situació de les dones immigrants amb fills a càrrec seu, en termes de rols de gènere, estratègies de conciliació de la vida laboral i familiar i de l'estat de salut maternoinfantil i psicossomàtic. En concret, l'estudi s'aproxima als factors explicatius de les percepcions i estratègies de conciliació de l'àmbit laboral i familiar de les dones immigrades i als efectes i les conseqüències d'aquestes percepcions i estratègies en la seva salut i benestar biopsicosocial.
- La investigació es proposa qüestionar la rellevància dels factors de caràcter cultural a l'hora d'explicar les especificitats d'aquestes dones en allò que té a veure amb les seves actituds davant del treball remunerat i no remunerat, els rols familiars o l'accés als serveis sanitaris, posant l'èmfasi en els factors de caràcter estructural que determinen la posició social i econòmica d'aquestes dones en l'estructura social de la societat receptora.
- Pel que fa al plantejament metodològic, s'ha optat per una estratègia mixta, en el sentit d'utilitzar diferents tècniques d'observació amb qualitats i avantatges complementaris. El capítol 1 recull el disseny metodològic de l'estudi i proporciona una descripció detallada de les diferents estratègies de producció de la informació (formes de registre, relació de dades registrades, categories d'anàlisi, etc.). Es tracta d'un disseny qualitatiu, ja que el seu caràcter emergent i flexible en permet explorar amb més profunditat les experiències vivencials i els significats que tenen a veure amb qüestions subjectives i simbòliques. S'ha optat per tècniques que permetin una aproximació de caràcter intensiu i poc instrumentalitzat a la realitat social estudiada, a partir de la interacció comunicativa i l'observació directa. La investigació empírica ha estat dissenyada prenent el grup focal com la tècnica principal de generació de dades, que es complementa amb un estudi etnogràfic de tipus exploratori i una anàlisi estadística de dades sociodemogràfiques i laborals dels diferents col·lectius de dones estrangeres que s'han instal·lat a la província de Barcelona (l'anàlisi estadística es presenta al capítol 2).
- Per a la definició de la mostra teòrica de les participants en els dotze grups focals s'han combinat els criteris de: a) homogeneïtat, en termes de variables socioestructurals (en el nostre cas, dones actives laboralment, que siguin mares amb fills a la societat receptora, zona geogràfica de procedència), per tal de mantenir la simetria de la relació dels components del grup, i b) heterogeneïtat, pel que fa a característiques diverses que puguin produir varietat en el discurs de grup (nivell educatiu, classe social, lloc de naixement dels fills –societat origen vs. societat receptora), amb la finalitat d'assegurar la diferència necessària en tot procés de parla. En aquest sentit, s'han fet dotze grups focals, quatre grups per a cadascun dels tres col·lectius de dones immigrants estudiats: *dones llatinoamericanes* (principalment equatorianes, dominicanes, colombianes i peruanes), *dones marroquines* i *dones procedents de països de l'Europa de l'Est*. Els tres col·lectius (dones llatinoamericanes, marroquines i procedents de l'Europa de l'Est) han estat seleccionats pel que representen les nacionalitats amb més nombre d'efectius dins del conjunt de la població femenina d'origen extracomunitari resident a Espanya. La delimitació de l'àmbit d'estudi és l'àrea metropolitana de Barcelona (AMB).
- Un dels objectius centrals de l'estudi, que es desenvolupa al capítol 3, és estudiar fins a quin punt la posició de vulnerabilitat de les dones immigrants no comunitàries en l'estructura social ajuda a explicar les limitacions en el disseny d'estratègies de conciliació de la vida familiar i laboral. Si bé la dificultat de conciliar l'àmbit familiar i el laboral és comuna a la majoria de dones amb fills menors a càrrec que són actives laboralment, els recursos dels quals disposen les dones a l'hora de plantar cara a

aquests obstacles no són els mateixos i, per tant, tampoc no ho són ni les seves actituds davant la feina remunerada ni les estratègies de conciliació que tenen a l'abast. En aquest sentit, la desigualtat d'oportunitats que afecta aquestes dones en la societat receptora no només influeix en el tipus de pràctiques, sinó també en els discursos sobre la forma de percebre la «problemàtica» de la conciliació (conflicte ocupació-família) i els rols de gènere.

- Aquesta investigació proposa un marc teòric que s'aproxima als diferents factors que intervenen en la percepció del «conflicte ocupació-família» per part de les dones immigrants i en les estratègies de conciliació de la vida familiar i laboral adoptades. L'objectiu és mostrar fins a quin punt els factors estructurals que tenen a veure amb la posició social i econòmica d'aquestes dones en la societat receptora (situació laboral, situació legal, etc.) tenen un paper clau a l'hora de limitar els cursos alternatius d'acció (estratègies) en el moment de conciliar el seu rol laboral i el seu rol familiar. D'aquesta manera, la hipòtesi de treball principal és comprovar si són els factors estructurals, i no tant els de caràcter subjectiu o propis de les ideologies de gènere en les quals han estat socialitzades en els seus països d'origen, les que poden propiciar estratègies afavoridores del replegament cap al rol familiar i d'actituds de gènere tradicionals. La investigació, a l'hora d'apropar-se als determinants de les estratègies de conciliació de les dones immigrants (vegeu la figura 1), distingeix diversos tipus de factors que es consideren influents en el conflicte ocupació-família: els derivats del rol laboral, els que tenen a veure amb el rol familiar, el paper de les xarxes familiars i l'oferta de serveis socials i l'accessibilitat de la dona immigrant a aquests.

FIGURA 1. FACTORS EXPLICATIUS DE LES ESTRATÈGIES DE CONCILIACIÓ DE L'ÀMBIT LABORAL I FAMILIAR PER A LES DONES IMMIGRADES

- Un dels resultats principals de la recerca és l'elaboració d'una tipologia de les diferents estratègies de conciliació que les dones immigrants utilitzen (vegeu la figura 2.). No es tracta d'estratègies excloents mútuament, ja que en la majoria de casos la conciliació de les dones immigrants és el resultat d'una difícil quadratura de moltes d'elles. En qualsevol cas, el que sí que es desprèn dels resultats és que el pes dels factors estructurals descrits propicien estratègies privades de conciliació que oscil·len entre la renúncia a l'ocupació i el fet d'ocupar-se de la família a temps complet –tot i viure en molts casos amb frustració aquesta absència d'ocupació–, o bé optar per

estratègies que adaptin i subordinin el rol laboral als imperatius familiars («doble presència» des de l'asimetria de gènere). En tots dos casos, tot i que amb intensitat diferent, es reforcen —o com a mínim es mantenen— tant la dependència econòmica cap al cònjuge masculí com els rols de gènere tradicionals.

FIGURA 2: Tipus d'estratègies

Estratègies que suposen la gestió de la «doble presència» des de l'asimetria de gènere
<p>a) Supeditar i adaptar el rol laboral als requeriments familiars. b) Incrementar la implicació masculina en el treball reproductiu des de la no coresponsabilitat: l'«ajuda» del marit. c) Externalitzar part del rol familiar cap a serveis públics i privats. d) Recórrer a xarxes familiars i comunitàries.</p>
Estratègies que suposen eliminar la «doble presència»
<p>e) Replegament cap a la vida familiar i renúncia al rol laboral (inactivitat). f) El sacrifici del rol familiar: «enviar» els fills al país d'origen.</p>

Font: elaboració pròpia.

- El segon objectiu general de l'estudi, que es desenvolupa al capítol 4, se centra en la immigració com a font de reconfiguració en la salut maternoinfantil i les formes de cura de la dona durant l'experiència de la gestació. L'estudi s'ocupa d'identificar quins són els principals determinants de la salut biopsicosocial de les dones immigrades amb fills a càrrec, a partir de l'aproximació als processos de riscos i als processos generadors de salut. Així mateix, la investigació es proposa indagar en les formes de reestructuració de la maternitat-parternitat i les variacions i les continuïtats en la cura dels fills i filles que implica la immigració i les condicions d'instal·lació a Espanya. Els objectius específics que vertebrin aquesta segona part de l'estudi, centrada en les qüestions de salut i benestar biopsicosocial de les dones immigrants amb fills a càrrec, són dos:
 - En primer lloc, es pretén aprofundir en la identificació de les concepcions de l'embaràs i la criança saludable dels fills i filles, pròpies de l'herència familiar, per tal de poder identificar els aspectes de canvi en la representació i la pràctica, adquirits amb l'assentament a Espanya de les famílies immigrades. Aquí resulta rellevant l'anàlisi de les narracions de les mares i pares sobre l'atenció que han rebut als serveis sanitaris espanyols pel que fa a l'àmbit de l'atenció maternoinfantil (seguiment de l'embaràs i preparació per al part, revisions ginecològiques i serveis de seguiment de la salut dels nadons: alimentació, vacunacions i altres consells de pediatria) i serveis d'atenció postpart a la dona. També s'indaga en la reconfiguració de les relacions de gènere que suposen les pràctiques sanitàries en el nou context de la societat d'instal·lació.
 - Una segona qüestió d'interès és identificar els factors clau que determinen la forma d'ús dels serveis maternoinfantils i l'atenció ginecològica de les famílies immigrades a Espanya. És així com es qüestionen les explicacions basades en discursos culturalistes que traslladen el problema de la infra o supra utilització dels serveis per part de persones immigrants a comportaments d'indole cultural, de manera que es responsabilitza a la cultura i a l'usuari de les seves pràctiques sanitàries.

- En síntesi, els resultats de la investigació posen de manifest a través de quins mecanismes la dificultat de conciliar l'àmbit familiar i laboral —d'altra banda, dificultat comuna a la majoria de dones amb una activitat remunerada i fills menors a càrrec— adquireix una sèrie d'especificitats quan s'aborden els discursos i les pràctiques de les dones immigrants. Es tracta de dones amb menys recursos en la societat receptora a l'hora de dissenyar estratègies, a tenor de la seva posició de vulnerabilitat en l'estructura social, que té a veure amb la seva triple condició de dona, immigrant i de classe treballadora. La construcció teòrica de la problemàtica i les dades empíriques aportades ens permeten concloure que, efectivament, els factors estructurals que tenen a veure amb la societat d'instal·lació tenen un paper clau a l'hora d'explicar les percepcions d'aquestes dones davant el conflicte ocupació-família, el ventall d'estratègies que tenen a l'abast a l'hora de compatibilitzar el seu rol laboral i familiar, i també les conseqüències que això comporta per a les relacions de gènere i per a la seva salut i benestar psicosocial.
- Un cop vistos els principals resultats, l'informa presenta un capítol final de conclusions (capítol 5), en el qual s'ofereix una recapitulació dels principals resultats obtinguts, com també propostes de línies d'actuació que es deriven d'aquests i que poden contribuir a millorar els processos d'integració de les dones immigrants a Espanya. Es tracta de recomanacions que se centren en l'àmbit de les polítiques públiques, que, lluny de refugiar-se en discursos que posen l'èmfasi en les especificitats d'aquestes dones des de la dimensió més culturalista, advoquen per incorporar mesures que permetin superar els efectes que tenen a veure amb la seva condició econòmica i social d'immigrants, amb les característiques dels nínxols laborals en els quals es concentren principalment —amb limitades oportunitats de mobilitat laboral cap a altres sectors—, en un mercat de treball segmentat rígidament a partir del gènere i l'ètnia, i també amb la seva situació de vulnerabilitat en l'accés als recursos de la societat receptora —situació jurídica d'estrangeres, escàs poder adquisitiu, absència de xarxes familiars, etc.
- Les conseqüències i les implicacions que es deriven dels resultats de l'estudi són negatives per a les dones immigrants, en el sentit que afermen i consoliden l'estructura de desigualtats que afecta aquest col·lectiu i que dificulten la seva incorporació a la societat receptora en condicions d'igualtat. Les estratègies adoptades per aquestes dones, enteses com el marge disponible a l'hora d'optimitzar els recursos i adaptar-se a les constriccions del medi social, tenen com a efecte no desitjat, a més de l'impacte negatiu en la seva salut i benestar, el reforçament dels rols de gènere tradicionals. Aquesta situació dificulta els processos d'integració econòmica i social de les protagonistes (incorporació laboral, participació social i política, etc.). I a més han d'assumir que les seves respostes estratègiques davant la necessitat de conciliar, resultat de «dilemes» i generadores de conflictes, ambigüitats i inconsistències, no responen només o principalment al bagatge cultural (rols de gènere al seu país d'origen, processos de socialització, pautes culturals del país d'origen), sinó que són «socials» des del moment en què són les estructures d'oportunitats de la societat receptora les que defineixen quines opcions són més viables i les que permeten comprendre els elements de continuïtat i discontinuïtat de les actituds i pràctiques amb relació als països d'origen.

Materials relacionats

Autores (p. o. de firma): Parella, S.; Samper, S.

Títol: *Factores explicativos de los discursos y estrategias de conciliación del ámbito laboral y familiar de las mujeres inmigrantes no comunitarias en España.*

Revista: *PAPERS. Revista de Sociologia*, núm. 85, p. 157-175.

Any: 2007.

Clau (A: article, R: review): A.

Link: <http://ddd.uab.cat/pub/papers/02102862n85p157.pdf>